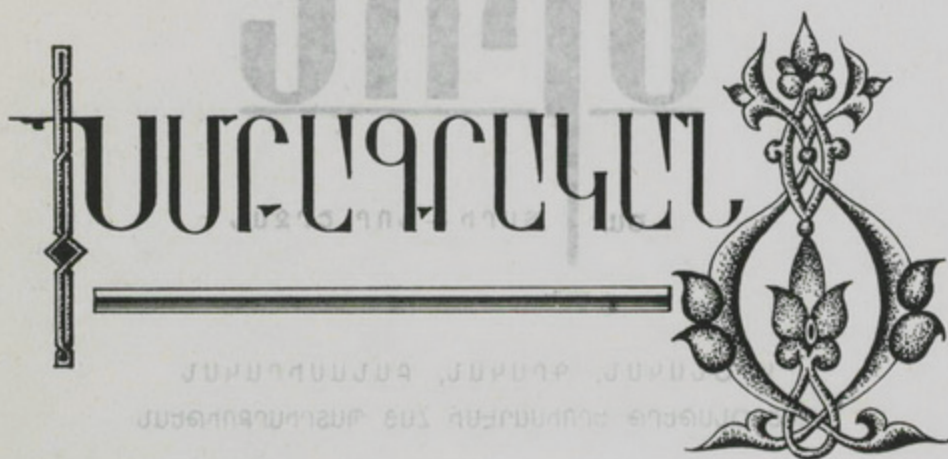

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՈՐՊԷՍ ՈՒՂԵՑՈՅՑ

Իւրաքանչիւր ժողովուրդ իր դարաւոր կեանքին մէջ կը
 Խաշուէ դէպքեր կամ դէմքեր, որոնք իր հետագայ օրերուն նոր եւ
 տարբեր ուղղութիւն տուած են, եւ որոնք, նոյնիսկ եթէ դարեր
 անցած են, տակաւին իբրեւ ուղեցոյց եւ իբրեւ կրակէ սիւն՝ զինք
 կ'առաջնորդեն: Ժողովուրդ մը անոնցմէ՝ է որ իր հոգեկան ուժը կը
 ստանայ, իր կամքը կը զինէ, իր ապագան կ'իմաստաւորէ: Այդ
 դէպքերն ու դէմքերը իր երկար ճամբուն մղոնաբարներն են, կո-
 քողուած պատմութեան էջերուն վրայ, անցեալն ու ապագան կա-
 մրջող եւ ներկային ուղղութիւն տուող:

Եւ սակայն ժողովուրդի մը պատմութիւնը իբրեւ ամբող-
 ջութիւն, մեռած եւ անցեալին մէջ թաղուած բան մը չէ, քրածոյ
 չէ, ոչ ալ թանգարանի զարդ կամ գեղեցկօրէն գծուած պատտառ:
 Ան ապրող եւ շնչող գոյութիւն մըն է, փուրայ մը, վկայարան մը:
 Եւ ամենէն աւելի, ան յաւիտեանական իմաստուն ուսուցիչն է, ո-
 րուն պէտք է դիմեն մարդիկ՝ իրենց կեանքը վարել սորվելու հա-
 մար:

«Պատմութիւնը կը կրկնէ ինքզինք» ըսուած է. դժբախտ են
 այն ժողովուրդները, որոնք չեն կրնար վերադառնալ իրենց պատ-
 մութեան եւ դաս առնել անկէ. դժբախտ՝ որովհետեւ տեսականօ-
 լէն պիտի կրկնեն այն սխալները զորս գործած են անցեալին եւ
 պիտի ըլլան աւելի վտանգուած, աւելի աղետահար: Պատմութեան
 վերադառնալ եւ անկէ սորվիլ՝ կը նշանակէ կամք ունենալ ներկան
 ճիշդ ապրիլ ուզելու եւ ապագան կերտելու ներկայով. բայց մանա-
 ւանդ, կը նշանակէ ֆաջութիւնը ունենալ ինքնաբերական պատմութեան,
 անկողմնակալ եւ միայն տրամաբանութեան վրայ հիմնուած դա-
 տողութեան: Միայն այսպէս է որ կարելի է գգուշանալ անցեալի
 սխալները կրկնելէ եւ ժողովուրդ մը աղէտներէ փրկել:

Մեր պատմութիւնը բազմաթիւ դասեր ունի մեզի տալիւ: Ամենէն առաջ, անկէ է որ պիտի կարենանք հանել դիմագիծը մեր ցեղային նկարագրին. նկարագիր՝ որ, շատ մակերեսային դատումով եւ սխալ ըմբռնուած ինքնաբերական դատութեամբ, յաճախ մենք իսկ սեւցուցած ենք, մեզի վերագրելով թերութիւններ գորս բացարձակապէս չունինք: Միւս կողմէ, երթալով տարբեր չափազանցութեան, մեր նկարագրին վերագրած ենք առաքինութիւններ որոնց գոյութիւնը միշտ չէ որ առկայ է մեր պատմութեան մէջ: Քաջութիւնն ու պարկեշտութիւնը կը պահանջեն որ անաչառ ըլլանք նախ մենք մեր հանդէպ, որպէսզի կարենանք ըսել. «Մենք ա՛յն ենք ինչ որ ենք» ու ապրինք եւ գործենք այդպէս: Հաւասարակշռուած այսպիսի դատումի մը հետեւանք միայն դրական եւ օգտակար կրնայ ըլլալ, որովհետեւ չենք օրօրուի պատրանքներով, ո՛չ ալ մեր կուրծքերը կը ծեծենք մեր չունեցած թերութիւնները ողբալով: Ու միայն ասկէ ետք է որ կրնանք հանդարտօրէն քննել մեր պատմութիւնը, վերլուծել այն դէպքերը որոնք մեր կեանքը յեղաշրջած են դէպի լաւ կամ դէպի վատը, փնտռել պատճառները, քննել պայմանները, եզրակացութիւններ հանել եւ գտնոյն գործածել մեր ներկային համար: Որովհետեւ, մանաւանդ մեր նորագոյն շրջանի պատմութեան պարագային, մեր անգօրութեան գայրոյթին մէջ, մեր ձախողութիւնները յաճախ վերագրել փորձած ենք մեր նկարագրին, մեր ցեղային տեսութեան, անհեռատեսութեան, կարծեցեալ անմիաբանութեան եւայլն:

Մինչդեռ վերջին երկու դարերու մեր պատմութիւնը շեղ իրագործում մըն է, զսպանակուած աշխարհի ժողովուրդները առաջնորդող մեծագոյն մղիչ ուժէն՝ Ազատութեան տենչէն: Այդ տենչը, ազատութեան այդ սէրը մեր ցեղի գոյութեան հիմնաքարն է: Ո՞ր ժողովուրդը իր սկզբնաւորման աւանդական պատմութիւնը կը սկսի ազատութեան համար մղուած պատերազմով. ո՞վ իրեն իր նախահայր ունի ազատատենչ Հայկ մը, որ ամէն հանգստութիւն ու բարիք պիտի ոտնահարէ եւ իր ցեղախումբով հեռանայ դէպի միայն ժայռերով հարուստ լեռնաշխարհ մը՝ լոկ ազատ կարենալ ապրելու համար: Հայկը եւ Բէլը մեր պատմութեան ամբողջ ընթացքին ապրած են ու քալած մեր հետ, որովհետեւ հազարամեակներու մեր կեանքը եղած է անընդմէջ պայքար մը ազատութեան համար: Հեղհեղտէ վերանորոգուող գիտակցութեամբ է որ վերջին երկու դարերուն մենք դիմած ենք դէպի ազատութեան քրքիւր արշալոյսը, որուն փառաբանութիւնը մեր երկնակամարին վրայ շողարձակուած են արիւնի երկար ու թանձր գիծերով: Դարերու ստրկաման կեանքը եթէ կեանք կարելի է կոչել խոտի այդ գոյութիւնը՝ չէր բացուցած ազատ ապրելու մեր միշտ բոցավառ տենչը, որ իր պարբերական բռնկումներէն ետք ի վերջոյ հրդեհի կը վերածուէր անցեալ դարու երկրորդ կէսէն սկսեալ, մեզ իսկ այրելու ահաւոր կարելիութեան առջեւ դնելով մեզ:

Ազատագրութեան եւ հանգիստ ու բարօր կեանքի մը համար մեր մղած պայքարը եթէ ձախողութիւններու հանդիպեցաւ, այդ անոր համար էր որ մենք շատ անվաճճ էինք եւ համբաւ այն «գիտութեան» մէջ որ դիւանագիտութիւն կը կոչուի, եւ սակայն

որուն վստահած էինք գլխաւորաբար մեր երազներուն եւ տենչե-
րուն իրականացումը: Եթէ մեր վստահութեան մէջ խաբուեցանք,
եթէ մնացինք անուղղայ միամիտներ, ատիկա մեզի պէտք է սոր-
վեցնէ՝ կարեւորագոյն դասերէն մին գոր մեր պատմութիւնը կրնայ
տալ. վստահիլ միայն մեր կարողութիւններուն, քաղաքական
կեանքի մէջ պարզամիտ չըլլալ եւ մանաւանդ պատրաստուիլ եւ
տֆնաջան աշխատիլ լուրքեամբ, կարենալ օգտուելու համար պա-
տեհութիւններէն որոնք յանկարծ կրնան հասնիլ եւ որոնցմէ նիշդ
ժամանակին եւ լաւագոյն կերպով օգտուիլ գիտնալը քաղաքական
կեանքի մեծագոյն առաքինութիւնը կը սեպուի: Եւ օրերն ու տա-
րիները որոնք պիտի գան եւ գորս պիտի ապրինք, մեզի պիտի սոր-
վեցնեն այս բոլորը, մենք որ տակաւին շշմած այն ահաւոր հար-
ւածէն որ վաթսուն տարի առաջ տրուեցաւ մեզի, շփոթ ու շուար
կեցած մեր կեանքի ճակատագրական հանգրուանին, հարցումներ
կ'ուղղենք մենք մեզի, պատճառներ եւ պատասխանատուներ կը
փնտռենք մեզ շանք-ահարող աղէտին եւ ջանք կ'ընենք մեր վրայ
արշաւող հազար գոյնի ուրականներէն պաշտպանուելու: Մեծ եւ
դեռնին համար շատ մը պատճառներ կրնան ըլլալ, եւ սակայն ա-
նոնցմէ ոչ մին եւ ոչ ալ բոլորը հաւաքաբար կրնան երկվայրկեան
մը իսկ պատճառաբանել կամ արդարացնել սառնարիւնութեամբ
ծրագրուած սպանդը: Այս աշխարհին մէջ մարդկային ոեւէ մէկ
էակի գոյութեան սպաննութեամբ վերջ տրուիլը ո'չ մէկ արդարա-
ցում ունի. ատիկա դէմ է աշխարհի բոլոր կրօններուն եւ կրօնա-
կան ըմբռնումներուն, ատիկա դէմ է ընկերային բոլոր սկզբունք-
ներուն, եւ վերջապէս ատիկա դէմ է բնութեան:

Ազատագրական մեր պայքարին մէջ մենք կրնանք սխալներ
գործած ըլլալ. այդ սխալներուն փնտռտուքը, ինչպէս ըսինք, մե-
զի դասեր պիտի սորվեցնէ, որով գտնոնք կրկնել պիտի գոյշա-
նանք ապագային: Սակայն պայքարը որ մղուեցաւ սուրբ էր, ո-
րովհետեւ սուրբ էր նպատակը այդ գուպարին. Ազատութիւն:
Մեր եկեղեցին, իր հազարամեայ կեանքի ընթացքին մեզ դաս-
տիարակած է բարձրագոյն առաքինութիւններով, որոնց մէջ կա-
րեւոր տեղ մը կը բռնէ արեւին տակ բարձրաճակատ քայելու եւ ա-
զատ ապրելու սկզբունքը: Ի գուր չէ որ «Ազատութիւն եղբարց մե-
րոց գերեւոյց»ը Հայ հաւատացեալէն արցունք խլած է եւ կը խլէ
դարերէ ի վեր. որովհետեւ ան իր մէջ կը խտացնէ մեր ցեղին սուրբ
ձգտումները, երազներն ու տենչերը, որոնց իրագործման ճամբուն
վրայ ան այնքան սոսկալի կերպով գգեցնուեցաւ, բայց չմեռաւ:

Այսօր խոնարհիւնք ազատութեան համար զոհուածներուն
յիշատակին առջեւ, մեր պատմութիւնը առնենք որպէս մեզի ուղե-
ցոյց եւ աշխատինք, որովհետեւ այս կը պահանջեն մեր հազարամե-
այ կեանքի բոլոր հերոսները: